akmens amžiaus radimvietės XII-XVIII yra dešiniajame Grūdos upės krante, ariamuose laukuose išsidėsčiusiose aukštumėlėse, atitinkamai 1,4, 1,15, 1,05, 0,85; 0,8-0,7; 0,45-0,38 km į PV nuo tilto per Grūdą kelyje Kabeliai-Musteika. **Kabelių akmens amžiaus radimvietė XIX** yra ariamame lauke, 30-50 m į P nuo minėto tilto. **Kabelių akmens amžiaus radimvietė XX** yra Grūdos V krante, 250-300 m į Š nuo minėto tilto. **Kabelių akmens amžiaus radimvietė XI** yra kalvelėje į R nuo Kabelių gyvenvietės X, nuo jos atskirta lomele. Iškastuose 3 šurfuose čia kultūrinis sluoksnis neaptiktas. Matyt, tai bus gyvenvietės X pakraštys. **Kabelių akmens amžiaus radimvietė XXI** yra buvusiame ariamame lauke, R kaimo pakraštyje, apie 810 m į PR nuo tilto per Grūdą kelyje Kabeliai-Kabeliai II.

Tomas Ostrauskas

L.Kavaliausko senienų kolekcijos radimviečių archeologiniai žvalgymai

1994 m. susipažinta su klaipėdiečio Laisvūno Kavaliausko didele ir įdomia archeologinių radinių kolekcija. Kolekciją sudaro daugiausiai akmens amžiaus radiniai iš Varėnos rajono Skroblaus upelio, Varėnės upės, Varėnio ir Glūko ežero pakrančių, Marcinkonių ir Merkinės apylinkių. Keletas radinių yra iš Klaipėdos, Vilniaus ir Ignalinos rajonų. L.Kavaliauskas maloniai sutiko suteikti visą reikalingą informaciją bei perduoti radinius LNM. 1995 m. LKPC žvalgė objektus Marcinkonių kaimo apylinkėse, Glūko, Varėnio ežerų ir Varėnės upės pakrantėse.

Varėnės upės akmens amžiaus radimvietė I yra kairiajame Varėnės upės krante, priešais kolektyvinius sodus, apie 800-900 m į P nuo buvusio geležinkelio tilto per Varėnės upę. Iškasus 10 šurfų, radimvietės aptikti nepavyko.

Varėnės upės akmens amžiaus gyvenvietė II (pagal LAA - Varėna 9Č) yra kairiajame Varėnės upės krante, ties jos ištakomis iš Varėnio ežero, į P nuo buvusio geležinkelio pylimo, ant 13,5 m aukščio terasos. Ištyrus

3 1 m^2 šurfus, aptiktas iki 40 cm storio kultūrinis sluoksnis su titnago radiniais: skeltėmis, skaldytiniais, nuoskalomis, trapecija. Pavieniai radiniai rasti upės šlaite. Gyvenvietė datuojama mezolitu.

Varėnės upės akmens amžiaus radimvietė III (pagal LAA - Varėnos 9D) yra kitoje upės pusėje, priešais akmens amžiaus gyvenvietę II. 3 šurfuose kultūrinio sluoksnio neaptikta. Paviršiuje surinkti pavieniai titnago radiniai. Galbūt tai kitos gyvenvietės - Varėnio ežero VII pakraštys.

Varėnės upės akmens amžiaus radimvietė IV yra dešiniajame upės krante, į ŠV nuo Varėnio ežero, 600-700 m į Š nuo buvusio geležinkelio tilto, 13 m aukščio kalvos R šlaite. Ištyrus 4 šurfus, išlikusio kultūrinio sluoksnio neaptikta, surasta titnago skelčių ir nuoskalų. L. Kavaliausko kolekcijoje yra skaldytinių dalių, gremžtukų, keramikos, liesintos grūstu kvarcitu, fragmentų. Radimvietė datuojama vėlyvojo neolito - žalvario amžiaus pradžia.

Varėnės upės akmens amžiaus gyvenvietė V yra 210 m į Š nuo Ešerinio ežero, 170 m į V nuo Varėnės upės radimvietės IV, ties upės posūkiu, ant plaunamo skardžio. L.Kavaliauskas 1986 m. ant upės skardžio ištyrė 2 šurfus - iš viso 8 m^2. Iš aprašymų ir planų aišku, kad buvo aptiktas iki 50-60 cm kultūrinis sluoksnis. Radiniai skiriami keliems laikotarpiams: vėlyvajam paleolitui, viduriniojo-vėlyvojo neolito Nemuno kultūros etapams, Virvelinės keramikos kultūrai.

Varėnės upės akmens amžiaus radimvietė VI yra 750 m į Š nuo Varėnės upės akmens amžiaus gyvenvietės V, dešiniajame Varėnės upės krante, ant keliuko, besileidžiančio į slėnį. 2 šurfuose radinių nebuvo. Ant kelio rasta titnago nuoskala. L.Kavaliausko kolekcijoje iš šios vietos yra keramikos, liesintos grūstu kvarcitu, kelios titnaginės nuoskalos. Matyt, tai Varėnės upės akmens amžiaus gyvenvietės VII pakraštys.

Varėnės upės akmens amžiaus gyvenvietė VII yra 800-850 m į Š nuo Varėnės upės akmens amžiaus gyvenvietės V, dešiniojo Varėnės upės kranto kyšulyje. Ją kerta kvartalinė linija (miško kvartalas Nr.53). 3 šurfuose aptiktas iki 25 cm kultūrinis sluoksnis su titnago radiniais ir brūkšniuotąja (?) keramika, liesinta grūstu granitu.

Varėnės upės akmens amžiaus gyvenvietė VIII yra kairiajame upės krante, priešais Varėnės upės akmens amžiaus gyvenvietę V, į ŠR nuo jos,

ant maždaug 9 m aukščio terasos. Ištirti 3 šurfai parodė, kad kultūrinis sluoksnis užpustytas iki 50 cm storio smėlio sluoksniu. Čia surasta trikampis širdinis strėlės antgalis plokščiai retušuotu paviršiumi, skelčių, nuoskalų, liesintos mineralinėmis priemaišomis keramikos fragmentų. Radiniai datuojami vėlyvuoju neolitu - žalvario amžiumi.

Varėnės upės akmens amžiaus gyvenvietė IX yra 400 m į PR nuo Varėnės upės akmens amžiaus gyvenvietės VIII, 300 m į R nuo Varėnės upės akmens amžiaus gyvenvietės IV, kairiajame Varėnės upės krante, ant 14 m aukščio terasos, pakilumėlėje, apribotoje lomų. Gyvenvietę kerta kvartalinė linija, esanti tarp kvartalų Nr.62 ir 71. Iškasus 4 šurfus, aptiktas iki 30 cm kultūrinis sluoksnis su Nemuno kultūros ankstyvojo neolito Dubičių etapo keramika ir titnago radiniais. Keletas paviršiuje rastų nuoskalų ir į rėžtuką perdirbtas madleninis antgalis skiriami vėlyvajam paleolitui.

Varėnės upės akmens amžiaus gyvenvietė X yra kairiajame upės krante, Varėnės upės slėnio salos, iš V ir P juosiamos upės, iš Š ir R - Varėnės senojo slėnio, vidurinėje dalyje. Ši sala yra už 1,1-1,4 km į PR nuo Bobriškių kaimo. Iškasus 4 šurfus, aptiktas užpustytas iki 75-80 cm storio kultūrinis sluoksnis su titnaginiais radiniais ir keramika, liesinta mineralinėmis priemaišomis. Gyvenvietė datuojama vėlyvuoju neolitu - žalvario amžiaus pradžia.

Varėnės upės akmens amžiaus radimvietė XI yra kairiajame upės krante, ant 13 m aukščio terasos, 1,7 km į PR nuo Bobriškių kaimo. Radiniai surinkti maždaug 100x50 m plote tarp kvartalinės linijos ir terasos krašto. Čia ištirti 2 šurfai, kultūrinio sluoksnio neaptikta. Gyvenvietė, matyt, anksčiau yra nupustyta, o neseniai dar ir suarta sodinant mišką. Aptikti radiniai: skeltės, gremžtukai, skaldytiniai, nuoskalos - priklauso įvairiems laikotarpiams nuo paleolito (?) iki neolito.

Varėnės upės akmens amžiaus gyvenvietė XII yra 50-100 m į ŠR nuo akmens amžiaus radimvietės XI, į R nuo kvartalinės linijos, apsodintame pušaitėmis plote. L.Kavaliauskas čia 1986 m. ištyrė 16 m^2 plotą ir aptiko 3 titnaginių dirbinių koncentracijas, datuojamas paleolitu ir mezolitu (?). Žvalgant aptikta pavienių šių laikotarpio radinių, tarp kurių pasitaikė svidrinis antgalis. Gyvenvietė datuojama paleolitu-mezolitu.

Varėnio ežero akmens amžiaus radimvietė I yra ŠR ežero pakrantėje, terasos pakraštyje, į R nuo kelio, kertančio upelį, jungiantį Glūko ir Varėnio ežerus. Pagal L.Kavaliausko duomenis radimvietė neaptikta.

Varėnio ežero akmens amžiaus radimvietė II L.Kavaliausko nurodyta esanti Š ežero pakraštyje, apie 300 m į V nuo akmens amžiaus radimvietės I, šlaito papėdėje. Ir ši radimvietė nelokalizuota.

Varėnio ežero akmens amžiaus gyvenvietė III (pagal LAA - Varėna 8A) yra į Š nuo Varėnės upės įtekėjimo į Varėnio ežerą, 8 m aukščio pusiasalyje, kalvoje. Gyvenvietėje ištirti 2 šurfai, aptiktas arimo apardytas iki 46 cm storio kultūrinis sluoksnis. Surastos titnago skelčių, nuoskalų, liesintos augalinėmis bei mineralinėmis priemaišomis keramikos. Medžiaga datuojama ankstyvuoju-vėlyvuoju neolitu.

Varėnio ežero akmens amžiaus radimvietė IV (pagal LAA - Varėna 8B) yra į P nuo Varėnės upės įtekėjimo į Varėnio ežerą, nuolaidžiame kyšulyje. Radimvietė suarta, kultūrinis sluoksnis sunaikintas.

Varėnio ežero akmens amžiaus radimvietė V yra ežero V krante, į Š nuo sodybos ir į P nuo keliuko, einančio link akmens amžiaus radimvietės IV, prie buvusios ežero įlankos. Paviršiuje surinkti titnago radiniai skiriami įvairiems laikotarpiams.

Varėnio ežero akmens amžiaus radimvietė VI yra ariamame lauke, į Š nuo akmens amžiaus radimvietės V, į V nuo lomos, tarp minėto kelio iš P ir kalvos iš Š. Iškasus šurfus nustatyta, kad kultūrinis sluoksnis sunaikintas arimo. Titnaginiai radiniai priklauso įvairiems laikotarpiams.

Varėnio ežero akmens ir geležies amžių gyvenvietė VII yra į Š nuo buvusio geležinkelio tilto per Varėnės upę, Varėnio ežero V krante. Radiniai aptinkami maždaug 300x50 m plote nuo geležinkelio sankasos iki sodybos, kurios kitame šone yra akmens amžiaus radimvietė V. Gyvenvietė apardyta arimo, dviejų sodybos pastatų. Joje ištirti 4 šurfai: 3 - 1 m^2 ir 1 - 4 m^2 ploto. Šurfuose aptiktas iki 50-60 cm kultūrinis sluoksnis. Surinkti radiniai: titnaginiai dirbiniai, liesinta augalinėmis priemaišomis brūkšniuotoji keramika - datuojami neolitu ir geležies amžiumi.

Varėnio ežero akmens amžiaus radimvietė VIII yra į Š nuo akmens amžiaus radimvietės VI, Varėnės upės P krante, ariamame kalvos viršuje. Radimvietėje iškasti 2 šurfai. Kultūrinis sluoksnis sunaikintas arimo.

Paviršiuje surinkti titnaginiai radiniai.

Varėnio ežero akmens amžiaus radimvietė IX (pagal LAA - Varėna 8C) yra Ešerinio ežero V krante, prie buvusios sodybos. Nei paviršiuje, nei dviejuose iškastuose šurfuose radinių neaptikta.

Varėnio ežero akmens amžiaus radimvietė X yra į Š nuo Ešerinio ežero esančiame nuolaidžiame šlaite. Ant kelio rasta patinuota nuoskala. Dviejuose iškastuose šurfuose radinių nebuvo.

Glūko akmens amžiaus gyvenvietė II yra Glūko ežero Š krante, ant 10 m aukščio terasos, iš Š atribotos Šūdelio ežero ir upelio slėnio viršaus. Gyvenvietėje ištirti 5 šurfai, aptiktas apardytas kultūrinis sluoksnis. Titnaginiai radiniai skiriami neolitui ir galbūt kitiems akmens amžiaus laikotarpiams.

Glūko ežero akmens amžiaus gyvenvietė III yra į Š nuo akmens amžiaus gyvenvietės II, kitapus upelio slėnio, apsuptoje lomelių kalvelėje. Gyvenvietę kerta kvartalinė linija. Čia ištirti 4 šurfai, aptiktas iki 35-40 cm kultūrinis sluoksnis. Pagal šurfavimo metu surastus ir L.Kavaliausko kolekcijoje esančius radinius: svidrinio antgalio (?) įkotę, lancetą, trikampio plokščiai retušuoto antgalio viršūnę, liesintą augalinėmis priemaišomis keramiką - gyvenvietę galima datuoti vėlyvuoju paleolitu (?), ankstyvuoju bei viduriniuoju-vėlyvuoju neolitu ir priskirti Svidrių (?) ir Nemuno kultūroms.

Glūko akmens amžiaus radimvietė IV yra apie 120 m į Š nuo Šūdelio ežero, aukštos terasos šlaite. Iškasus 7 šurfus, konstatuotas visiškas dirvožemio nupustymas. Radinių nebuvo nei šurfuose, nei paviršiuje. Matyt, dauguma radinių nurinkti K.Jablonskio ir L.Kavaliausko. Pagal radinius radimvietė datuojama paleolitu ir neolitu.

Glūko akmens amžiaus radimvietė V (minima K.Jablonskio) yra į ŠV nuo akmens amžiaus radimvietės IV, į R nuo kelio į Varėną, šalia kvartalinio stulpelio. Žemės paviršiuje radinių neaptikta.

Glūko akmens amžiaus radimvietė VI yra apie 120 m į V nuo Šūdelio ežero V kranto ir 30-50 m į R nuo kelio, einančio iš Varėnos pro Glūko kaimą ir kertančio upelį, jungiantį Varėnio ir Šūdelio ežerus, į V nuo S.Keršio sodybos, ant terasos. Radimvietė nebuvo tinkamai apžiūrėta, nes toje vietoje buvo pikto šuns aptvaras. L.Kavaliausko kolekcijoje yra dvigalis

skaldytinis, skeltės, nuoskalos. Radimvietė datuojama vėlyvuoju paleolitu.

Glūko akmens amžiaus gyvenvietė VII yra į R nuo kelio į Varėną pro Glūko kaimą, upelio, jungiančio Varėnio ir Šūdelio ežerus, P krante, pakilumoje. Joje ištirti 3 šurfai, po užpustytu smėliu aptiktas iki 35-40 cm mezolito (?) kultūrinis sluoksnis su titnaginiais radiniais.

Glūko akmens amžiaus gyvenvietė VIII yra Šūdelio ežero Š krante, kalvelėje, apie 70 m į P nuo akmens amžiaus radimvietės VI. Atrodo, kad kai kuriuos radinius iš šios radimvietės K.Jablonskis buvo prijungęs prie akmens amžiaus radimvietės VI radinių. 1985 m. joje L.Kavaliauskas ištyrė 15 m^2 plotą, aptiko iki 40 cm storio kultūrinį sluoksnį bei titnago skaldyklos vietą. Surinkti gausūs radiniai: 1455 vienetai titnaginio inventoriaus - trikampis širdinis antgalis, ovalinis kirvelis ir kt.; liesinta augalinėmis priemaišomis bei grūstu kvarcitu keramika. 1995 m. ištyrus 7 šurfus aptikti kultūrinio sluoksnio pėdsakai, pavieniai titnaginiai radiniai. Kultūrinis sluoksnis apardytas sodinant mišką ir pustant smėlį. Gyvenvietė datuojama ankstyvuoju-vėlyvuoju neolitu ir skiriama Nemuno kultūrai.

Glūko akmens amžiaus gyvenvietė IX yra Glūko ežero ŠR krante, į R nuo kvartalų Nr.174 ir 170 kvartalinės linijos stulpelio ir į P nuo pačios kvartalinės linijos. Iškastuose 5 šurfuose aptiktas iki 40 cm storio kultūrinis sluoksnis su titnaginiais radiniais ir augalinėmis priemaišomis liesinta keramika. Gyvenvietė skiriama ankstyvojo neolito Nemuno kultūros Dubičių etapui.

Glūko akmens amžiaus gyvenvietė X yra į R nuo Glūko ežero, į Š nuo upelio, jungiančio Glūką su mažu ežeriuku, esančioje apie 9-10 m aukščio trikampio formos kalvos vidurinėje dalyje. Gyvenvietėje ištirti 7 šurfai, aptiktas užpustytas iki 30 cm storio kultūrinis sluoksnis. Šurfuose rasta titnago skalda, augalinėmis priemaišomis bei grūstu kvarcitu liesinta keramika datuojamos ankstyvuoju-vėlyvuoju neolitu ir skiriamos Nemuno kultūrai.

Glūko akmens amžiaus radimvietė XI yra prie įvažiavimo į Glūko ežero P krante esančio kempingo. Čia rastas titnaginis kirstukas-kaplys. Apžiūrėjus paviršių, daugiau radinių neaptikta.

Glūko akmens amžiaus radimvietė XII yra Glūko ežero ŠV pakrantėje esančiuose daržuose. Surinkti radiniai: skaldytiniai, skeltės, ovalinis kirvelis - datuojami mezolitu-neolito pradžia.

Marcinkonių akmens amžiaus gyvenvietė XIII yra kairiajame Grūdos upės krante, miško kvartale Nr.20(171), 120-300 m į R matuojant keliuku nuo šio kvartalo V linijos. 1992 m. L.Kavaliauskas čia ištyrė 3 šurfus ir surinko radinius: liesintos grūstu kvarcitu keramikos lygintu paviršiumi, titnaginių dirbinių. 1995 m. užfiksuotos L.Kavaliausko šurfų vietos, ištirti 6 nauji šurfai. Gyvenvietė skiriama Nemuno kultūrai ir datuojama viduriniuoju-vėlyvuoju neolitu - žalvario amžiaus pradžia.

Marcinkonių senovės gyvenvietė yra 300 m į V nuo kaimo, dešiniajame Grūdos upės krante, iš P ir V ją riboja Grūdos upė, iš V - pailga kopa ir pelkėta žemuma, iš Š - Pamelnyčių upelis. L.Kavaliauskas šią gyvenvietę aptiko 1977 m., kada buvo suartas tas iškirsto miško plotas. 1978-1980 m. L.Kavaliauskas čia ištyrė 10 šurfų (bendrą apie 23 m^2 plotą). Išlikę šių tyrinėjimų planai, pjūviai ir radinių piešiniai. Gyvenvietė yra užpustyta įvairaus storio smėlio sluoksniu, po kuriuo aptiktas iki 50 cm storio kultūrinis sluoksnis. Šurfe Nr.1 aptiktas 120x80 cm dydžio ir apie 80 cm gylio židinys su akmenimis, keramika. Šalia jo aptiktos kelios stulpavietės; 50 cm atstumu į R - 150x80 cm dydžio ir apie 90 cm gylio ūkinė duobė su keramika. Pagal radinius: dvigubo nupjauto kūgio formos verpstuką, papuoštą laužytų vingelių ornamentu, geležinį peilį, žiestą ir lipdytinę keramiką - preliminariai šią gyvenvietę būtų galima datuoti IX-XV a. Siekiant nustatyti gyvenvietės ribas, 1995 m. iškasti 5 šurfai. Gyvenvietė užima maždaug 200x150 m plotą, jos kultūrinis sluoksnis yra gerai išlikęs dėl viršuje esančio iki 40 cm storio supustyto smėlio sluoksnio, plonėjančio į R pusę. Pavieniai keramikos radiniai yra aptinkami ir į Š nuo Pamelnyčių upelio.

Tomas Ostrauskas

Merkio upės pakrančių archeologiniai žvalgymai

1995 m. buvo žvalgomos Merkio upės pakrantės tarp Baltosios Vokės ir Baltarusijos Respublikos sienos, Baltosios Vokės seniūnijos (Šalčininkų r.) bei Merkio P krantas tarp Pamerkių ir Valkininkų (Varėnos r.). Žvalgymų metu užfiksuotos 8 akmens amžiaus radimvietės Šalčininkų rajone ir 2 - Varėnos rajone.